

Η ΝΕΩΤΕΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΑΓΩΔΙΕΣ ΤΗΣ (του Γιάννη Ζήση)

Η μεταπολίτευση σηματοδοτήθηκε από δυο χαρακτηριστικές εξελίξεις:

1. Την υπερβολική ενίσχυση της παράταξης του Κωνσταντίνου Καραμανλή στις πρώτες εκλογές και την πλήρη αποδυνάμωση του Κέντρου, -ενός πολιτικού σχηματισμού που θέρισε τον αρνητικό απολογισμό των ενεργειών του από το '50 ως την αποστασία- οδήγησε σε μια μείζονα εκβάθυνση της μεταπολίτευσης. Αυτή συνέβη παρά το γεγονός ότι η ύστερη θητεία του Καραμανλή σημείωσε σημαντικά επιτεύγματα και αρκετές απελευθερώσεις από πολιτικές και οικονομικές δογματικές αγκυλώσεις και πέτυχε την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

2. Την ανάδυση μιας ιδεολογηματικής υπερβολής, από πλευράς του ΠΑΣΟΚ, που στόχευε στο να προωθήσει όλες τις παλίνδρομες και ενοχικές δυναμικές αλλά και το θέατρο των πολιτών με απώτερο στόχο την εξασφάλιση μιας θέσης στο δημόσιο μιας πραγματικά ταλαιπωρημένης χώρας.

Για το δόγμα: «όλοι έχουν δικαίωμα» στη σύναψη πελατειακών σχέσεων με το κράτος – αντί της αποκατάστασης της διαφάνειας

Αυτή η πρακτική έγινε μια ριζοσπαστική προσέγγιση - πράγματι εναλλακτική και φιλελεύθερη- που αφομοίωσε τους προβληματισμούς της ευρωαριστερής προσέγγισης, η οποία όμως έμενε -σε ένα μεγάλο βαθμό με όλες τις άλλες προσδοκούμενες

σημαντικές θεσμικές αλλαγές- ανολοκλήρωτη και στρεβλωμένη στην πράξη. Η στρέβλωση αυτής της πολιτικής προήλθε μέσα από την πελατειακή διαφθορά της πολιτικής και την συνέχιση του πελατειακού μοντέλου από τις διάδοχες κυβερνήσεις. Το άλλοθι γι' αυτήν την πολιτική ήταν η επιδίωξη της εξισορρόπησης της δημογραφικής κατεύθυνσης των ευκαιριών επιχειρηματικότητας, εισοδήματος και συμμετοχής στην διακυβέρνηση.

Ήταν αναγκαία πράγματι -σε ένα βαθμό- η εξισορρόπηση στην πολιτικά δημογραφική σύνθεση του κρατικού μηχανισμού, αλλά και της οικονομικής δραστηριότητας, των εισοδημάτων και της απασχόλησης. Ωστόσο δεν έγινε μόνο αυτό.

Θεσμοί όπως ο «νόμος Πεπονής», καθυστέρησαν υπερβολικά και αυτός εκ του αποτελέσματος αποδείχθηκε ανολοκλήρωτος. Ταυτόχρονα υπήρξε ένα πεδίο πολύπλευρης εκκόλαψης της διαφθοράς, πολυπρόσωπης και διάχυτης σε όλη την κοινωνία.

Δεν πρέπει όμως να υποτιμάμε τα προοδευτικά βήματα που πράγματι ήταν αναγκαία για την ολοκλήρωση και την συμφιλίωση τα οποία είχαν ξεκινήσει και υπό τον Καραμανλή. Όπως επίσης δεν πρέπει να υποτιμάμε την αναδιανομή των πλουτοπαραγωγικών πόρων σε ένα μεγαλύτερο κοινωνικό εύρος.

Αυτό το φαινόμενο δεν είναι φυσικά καθαρά Ελληνικό. Αρκεί να θυμηθούμε πως τα προβλήματα διαφθοράς στην Αμερικάνικη πολιτική και οικονομική ιστορία μετά από τον Εμφύλιο, επί προεδρίας Οδυσσέα Γκράντ, παράχθηκαν από μια ανάλογη λογική. Μερικές όψεις του ιστορικού γίγνεσθαι εμφανίζονται σχεδόν νομοτελειακές -αν και όχι απόλυτα- και θα πρέπει κανείς να έχει την πρόνοια σε τέτοιες μεταβατικές περιόδους να προσθέτει ηθικούς και θεσμικούς παράγοντες που να προστατεύουν από στρεβλώσεις. Σε μια αντίστοιχη κατεύθυνση στρεβλώσεις είχαμε στις φάσεις ακριβώς του νεοφιλελευθερισμού, των ιδιωτικοποιήσεων κλπ.

Γενικότερα οι μεταβάσεις, οι ιστορικές οι αλλαγές, επανεισάγουν τα ζητήματα της επάρκειας των θεσμών, της

λειτουργικής ηθικής και της διαφθοράς. Για να καταλάβουμε το μέγεθος της ρευστότητας ιστορικών ζητημάτων σε εξέλιξη, σε σχέση με τα θέματα θεσμικής ηθικής τάξης, μπορούμε να παρατηρήσουμε πχ πως οι Συμμαχικές δυνάμεις στην Ιταλία χρησιμοποίησαν πολύμορφα την μαφία για να επιτύχουν την ταχεία πρόοδο των επιχειρήσεων τους και την εμπέδωση τους, με συνέπεια αυτό να λειτουργήσει και ως ιμάντας συνέχειας στο μεταπολεμικό ιταλικό γίγνεσθαι.

Έτσι μπορεί κανείς να καταλάβει ότι η διαλεκτική πρόοδος στην ιστορία, έχει αντιφάσεις, αλλά απαιτεί μια συνολική σφαιρική αυτογνωσία η οποία δεν μπορεί να προσφερθεί από μονόπλευρες κοσμοθεωρήσεις.

Φυσικά δεν υπήρξε αυτό που θα λέγαμε «σοσιαλιστικός μετασχηματισμός», όπως κατά αναλογία και πολύ πιο έκδηλα σήμερα δεν υπάρχει κομμουνισμός στην Κίνα ή όπως δεν υπήρξε ποτέ αυτό που θα λέγαμε «δικτατορία του προλεταριάτου» στην Βόρεια Κορέα, που είναι μια «κοινοβουλευτική» δυναστεία.

Εκείνο που μπορεί να πει κανείς είναι ότι στην Ελλάδα υπήρξε σοσιαλδημοκρατία -αν και αργήσαμε να το αποδεχθούμε ως μεταβατικό παράγοντα- και η οποία μάλιστα βρέθηκε πολλές φορές όμηρος απέναντι σε ισχυρά παραδοσιακά μπλοκ επιρροής, όπως στα ζητήματα που αφορούσαν την εκκλησιαστική περιουσία, τους θεσμούς στις σχέσεις εκκλησίας και κράτους κλπ, τα οποία όμως μεγάλες χώρες όπως η Γαλλία τα επέλυσαν πολύ οριακά και τελικά ιστορικά εμπράγματα ατελώς. Εκεί ξεκίνησε μια μεταρρύθμιση από τον Μπριάν, η οποία παρά την θεσμική της ολοκλήρωση δεν μπόρεσε να λειτουργήσει στο εμπράγματο μέρος.

Έτσι λοιπόν δεν μπορεί κανείς να είναι ολοκληρωτικά επικριτικός για κάτι και αυτό είναι το μέτρο που πρέπει να έχει κανείς αντιπολιτευτικά, είτε στην μείζονα είτε στην ελάσσονα αντιπολίτευση, έχοντας μια πιο βαθιά αυτογνωσιακή αντίληψη των πραγμάτων.

Όταν απουσιάζει ο μακροχρόνιος σχεδιασμός

Το πρόβλημα είναι ότι τα μελλοντικά πολιτισμικά, θεσμικά και οικονομικά ζητήματα που αφορούσαν την ανάπτυξη της ελληνικής κοινωνίας, δεν αντιμετωπίστηκαν με μια στρατηγική στόχευση σε βάθος χρόνου. Συνήθως λυνόντουσαν ζητήματα καθυστερήσεων και αυτά καθυστερημένα. Δεν παρακολουθούσαμε το παγκόσμιο γίνεσθαι -όχι για να συμμορφωθούμε μιμητικά όπως το κάναμε με το χρηματιστήριο το 1999 ή το 90-91-92 κλπ- και δεν λειτουργήσαμε με πρόνοιες.

Η πολιτική μας κοινωνία και η πιο συνεκτική κοινότητα της πολιτικής κοινωνίας, η πολιτική και τα κόμματα – γιατί στην έννοια της πολιτικής κοινωνίας πρέπει να συμπεριληφθούν οι πάντες – δεν λειτουργούσαν αναζητώντας πολιτικές με ένα χρονικό βάθος και θεματικό εύρος ορίζοντα.

Και οι πολίτες φυσικά λειτουργούσαν με το καθεστώς της καθημερινής ιδιοτέλειας, απολαμβάνοντας τις ροές του φθηνού χρήματος, έστω και πληθωριστικά, σε μια εποχή που αποδεσμευόταν πόροι για την μόχλευση της παγκοσμιοποίησης και του τέλους του Ψυχρού Πολέμου, στο οικονομικό και κοινωνικό αναπτυξιακό πεδίο.

Δεν είχαμε το όνειρο του Φαραώ για τις ισχνές, τις παχιές αγελάδες και για την πρόνοια. Δεν είχαμε ούτε το όνειρο αλλά ούτε και την ερμηνεία. Προτιμούσαμε να ερμηνεύουμε την ζωή με την ευρύτερα γνωστή άποψη περί του «τέλους της ιστορίας». Ασχοληθήκαμε υπέρ-εθνικιστικά, χάνοντας πολύτιμο χρόνο στην διευθέτηση των ζητημάτων όπως στο ζήτημα των Σκοπίων και των σχέσεών μας με τις Βαλκανικές χώρες και την Τουρκία. Έτσι αφήσαμε να δημιουργηθούν από την έλλειψη πρόνοιας «γκρίζες ζώνες», παίζοντας τόσο τα δικά μας εσωτερικά πολιτικά παιχνίδια όσο και των γειτονικών χωρών, ενώ θα έπρεπε να αντιμετωπίσουμε με μια πολύ πιο μακροχρόνια ματιά τα ζητήματα.

Η Ελλάδα θα μπορούσε να γίνει χώρα πρωτοπόρα από γεωγραφική θέση και από brand name. Θα μπορούσε να επανιστοριοποιηθεί. Αντί γι' αυτό, έμεινε ουραγός κυνηγώντας τις επετείους και τις αναπτυξιακές ρουτίνες του

κατασκευαστικού και του τουριστικού τομέα. Κυνήγησε ατραξιόν όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες που βάθυναν την διαφθορά και τον παρασιτισμό της επιχειρηματικότητας και της «ανάπτυξης», που αύξησαν τα δημόσια και τα ιδιωτικά χρέη. Τελικά είμαστε αντιμέτωποι πια με αυτή την έλλειψη διορατικότητας.

Για το ιδεολόγημα του εκσυγχρονισμού

Το ιδεολόγημα του εκσυγχρονισμού αποδείχθηκε στρατηγικά και ηθικά ανάπηρο. Είναι να απορεί κανείς, γιατί ο εκσυγχρονισμός απαιτούσε κατά κάποιο τρόπο μια εξευγενισμένη προτεσταντική ηθική του καπιταλισμού, της δημοκρατίας και των θεσμών του κοινοβουλευτισμού. Αντί αυτού, μετά από δυο δεκαετίες -όπου δέσποσε η υπόθεση της κάθαρσης του σκανδάλου Κοσκωτά και ο «εκσυγχρονισμός»- διαπιστώνουμε ότι και οι δυο περίοδοι ήταν βουτηγμένες στην διαφθορά.

Το ίδιο δε συνέβη και με την δήθεν «επανάδρυση του κράτους» που είχε ως βασική σημαία του ο νεώτερος Καραμανλής, η οποία αποδείχθηκε μια οικονομική και ηθική τραγωδία, χωρίς να έχει διδαχθεί κανείς από την προγενέστερη ιστορία. Ο νεώτερος Καραμανλής παρότι απέφυγε επικοινωνιακά να συσχετιστεί με την περίοδο πολιτικής ηγεμονίας και κάθαρσης του Μητσοτάκη, οδήγησε τη χώρα στη καταστροφή, συνεχίζοντας τον δρόμο της τραγικής διαπλοκής, παίρνοντας την σκυτάλη από τον επίσης τραγικό «εκσυγχρονισμό» του Σημίτη.

Η πολιτική ηγεμονία του νεώτερου Καραμανλή αποδείχθηκε βαθιά τραυματική για την χώρα, σαν διαχειριστική ρουτίνα που βασιζόταν στο διαρκές φθινό χρέος από τις διεθνείς αγορές και στην έλλειψη διορατικότητας για την επερχόμενη κρίση. Όμως ακόμη και με φθινό χρέος, τέτοια μεγάλη συσώρευση δημόσιου χρέους και αύξηση ελλείμματος θα ήταν δύσκολη στην διαχείριση της αλλά όχι ίσως τόσο τραγική όπως τώρα.

Το πρόβλημα τώρα είναι ότι αυτή η κρίση στην οποία πλέον βρεθήκαμε, φέρνει στην επιφάνεια αυτό που δεν θα θέλαμε σε καμία περίπτωση να αντιμετωπίσουμε και να διαχειριστούμε:

το ενδογενές πρόβλημα διάρθρωσης.

Δεν αναφερόμαστε σε αυτό με την προχειρότητα με την οποία οικονομικοί αναλυτές βλέπουν την κρίση και την ανάγκη της χώρας ως ευκαιρία για ένα πανηγύρι ιδιωτικοποίησης, την ίδια ώρα που ο ιδιωτικός τομέας είναι και αυτός βουτηγμένος στην διαφθορά και στον παρασιτισμό, όντας βασικός μοχλός της ίδιας της διαπλοκής και του ίδιου του κρατισμού. Ο ιδιωτικός τομέας, όπως αποδεικνύεται παγκόσμια, ήταν και ο βασικός ανατροφοδότης της κρίσης όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά παγκόσμια.

Εξάλλου το δημόσιο χρέος εκτινάχθηκε τρομερά μέσα από τον ασύδοτο φτηνό δανεισμό των ιδιωτικών ελληνικών τραπεζών από την Ε.Κ.Τ., με κίνητρο το φτηνό επιτόκιο λόγω των σχεδίων διάσωσης και τις εγγυήσεις των ομολόγων του δημοσίου.

Για την εντροπία της γραφειοκρατίας

Η Ελλάδα έχει ιδιαίτερα χαρίσματα σε κάποιους τομείς, όπως στην γραφειοκρατία. Έχουμε αναπτύξει υπερβολική γραφειοκρατία επειδή ακριβώς φοβόμαστε την διαφθορά μας και τελικά αυτή η γραφειοκρατία λειτουργεί όπως ακριβώς λειτουργούσε η ποτοαπαγόρευση σε σχέση με τους νόμους. Η αυστηρότητα τους λειτουργεί σαν ένας μοχλός διαφθοράς, ενώ παράλληλα δεν έχουμε αξιολογήσει την θεσμική φθίνουσα απόδοση και εντροπία που είναι ενδογενής.

Πήραμε ορισμένο χρόνο διάσωσης και ορισμένο πακέτο, ακριβώς για να μπορέσουν οι διεθνείς αγορές και οι κρατικοί και ιδιωτικοί μεγάλοι παίκτες να μειώσουν το κόστος μιας δικής μας αδυναμίας στην αποπληρωμή, για να το καταλείμουν, να το τεμαχίσουν και να περιορίσουν τις επιπτώσεις και το ρίσκο της δικής μας αδυναμίας, της δικής μας δυσχέρειας.

Κατά τα άλλα, στο ενδιάμεσο διάστημα θα κερδοσκοπούν, ενώ με την ίδια την διαδικασία το ίδιο το πακέτο διάσωσης θα χρησιμοποιείται σαν ένα στοιχείο μόχλευσης για διεθνείς εξελίξεις, λόγω της θέσης της χώρας μας. Η γραφειοκρατία

λοιπόν είναι ένα στοιχείο βαθιά διεισδυτικό και θα 'λέγε κανείς πλέον νεοπλασματικά παραγωγικό στην χώρα μας, μαζί με την διαφθορά.

Για την χειρωνακτική εργασία και το διεθνές περιβάλλον

Παράλληλα, από λόγους εργασιακής κουλτούρας, δεν έχουμε καμία συμπάθεια συνεργασίας στον χώρο αλλά δεν είμαστε μόνοι μας. Και στην Ελβετία βλέπουμε ότι οι χειρωνακτικές εργασίες εκτελούνται από μετανάστες. Γενικά υπάρχει ένα πρόβλημα σε αυτό τον τομέα, όλοι θέλουμε να γίνουμε μέλη της αργόσχολης τάξης. Η Ελλάδα έχει και μια ιδιαίτερη ικανότητα σε αυτό σαν μεσογειακή χώρα, σαν χώρα του Ζορμπά, αλλά το πρόβλημα της είναι ότι για λόγους που έχουν να κάνουν με τις διεθνείς συνθήκες, δεν έχει πια τέτοιο περιθώριο.

Θα πει κανείς: «και ποια χώρα το έχει»;

Η ίδια η Γερμανία, η οποία είναι μια χώρα της εργασίας, μια χώρα βιομηχανοκεντρικά εξαγωγική, θα αντιμετωπίσει ανελαστικά όρια, αφενός μεν φτωχαίνοντας τις άλλες χώρες με τις εξαγωγικές επιδόσεις, τα εμπορικά ισοζύγια και τις νομισματικές της πολιτικές, αφετέρου η ίδια όμως θα αντιμετωπίσει μια άτεγκτη Κίνα και τις άτεγκτες αναδυόμενες αγορές που έχουν ένα συγκριτικό πλεονέκτημα. Αυτό προέρχεται από την κοινωνική και θεσμική τους καθυστέρηση, σε τομείς περιβάλλοντος, δημοκρατίας αλλά και αμιγώς στην ίδια την οικονομία. Έτσι τα όρια της Γερμανίας στο πεδίο της οικονομίας είναι μακροχρόνια ανελαστικά, ενώ υπάρχει ένας συνεχής και επιτακτικός ορίζοντας μαζί με ένα δημογραφικό πλεονέκτημα, με τεράστιες εφεδρείες, στην Κίνα, στην Ινδία και σε άλλες χώρες. Συνεπώς η Ελλάδα θα είναι όλο και πιο πιεσμένη και δω ας μην ξεγελιόμαστε.

Για την απαξίωση του συγκριτικού πλεονεκτήματος

Παράλληλα ως χώρα έχουμε να ανατρέψουμε την νοοτροπία της χρόνιας απαξίωσης και απόκλισης από τα πεδία του συγκριτικού πλεονεκτήματος. Αυτό έχει γίνει ακόμα και σε

ενεργά σημεία συγκριτικού πλεονεκτήματος όπως είναι ο τουρισμός. Υπάρχουν τα ισχυρά σημεία τα οποία μπαίνουν σε φθίνουσα καμπή, αλλά αυτό γίνεται -και αυτό είναι πολύ πιο καταστροφικό- και σε μη ενεργά σημεία, τα οποία δεν μπορούν πλέον να αναδυθούν από τα σημεία συγκριτικού πλεονεκτήματος. Ενώ από την μία έχουν γίνει βλάβες στο περιβάλλον, στην κουλτούρα της κοινωνίας μας κλπ από την άλλη διακριθήκαμε με την απουσία μας από τα πεδία του συγκριτικού πλεονεκτήματος και με την υπονόμηση τους από τους καιροσκοπισμούς μας και από τις τρέχουσες δυναμικές και αγοραίες λειτουργίες.

Το διαρκές ρήγμα εργασιακής και επιχειρηματικής συνέργειας στην χώρα μας είναι επίσης παρών και αυτό φαίνεται από το μέγεθος της μη παραγωγικής αυτοαπασχόλησης, η οποία εκφράζει σε επίπεδο ατομικό ή και μικρών ομάδων, αυτό που θα λέγαμε τον συνδυασμό επιχειρηματικότητας και εργασίας. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε τον θεμελιώδη προσανατολισμό της επιχειρηματικότητας, γιατί οι συνήθεις επιχειρηματικοί τομείς, συνδέονται με την κάλυψη των καθημερινών αναγκών. Εκεί υπάρχουν όμως ισχυρά πλεονεκτήματα, όπως πχ από παράγοντες που εισάγουν προϊόντα όπως στον τομέα των ρούχων.

Υπάρχει όμως και η επιχειρηματικότητα που συνδέεται με τον τομέα της διασκέδασης η οποία δεν είναι παραγωγική, δεν έχει προστιθέμενη αξία λειτουργώντας ως ένας πληθωριστικός παράγοντας ακρίβειας.

Υπάρχει επίσης η επιχειρηματικότητα στον τομέα των μελετών που εξελίσσονται σε τεχνικές ρητορείες, προσθέτοντας σε αυτό το σημείο και ένα μέρος από την μη αποδοτική ακαδημαϊκή κοινότητα. Ταυτόχρονα υπάρχει μια μη διαφοροποίηση, μη εξειδίκευση και μη εφαρμοστικότητα-ρεαλιστικότητα των μελετών, όλων των ειδών όπως και όλων των πολιτικών εφαρμογής. Αυτή η πανομοιοτυπία των μελετών καλλιεργείται και από την οικονομολογική μονοδιάστατη προσέγγιση των ζητημάτων.

Σίγουρα υπάρχει μια παγκόσμια πανομοιοτυπία αυτού του φαινομένου, μόνο που στην χώρα μας φέρνει ιδιαίτερα

αποτελέσματα, έχει ιδιαίτερες παρενέργειες γιατί ακριβώς δεν έχουμε πεδίο ζωτικών χώρων, αποθεματικών εφεδρειών σε χώρους, για να μπορέσουμε να απορροφήσουμε τελικά αυτά τα ενδογενή και ενδοτομεακά προβλήματα, τα οποία είναι παγκοσμιοποιημένα όπως είπαμε.

Η παγίδα της πανομοιότυπίας και της γενίκευσης είναι παγκοσμιοποιημένη και αυτό φαίνεται πολύ καλά από την ανεπάρκεια της διαχείρισης ενός κλιμακούμενου, άλλοτε επιβραδυνόμενου και άλλοτε επιταχυνόμενου ντόμινο.

Η πρόκληση για το μέλλον

Γενικά η χώρα μας πρέπει να βρει έναν δρόμο βαθιάς διαφοροποίησης του ελληνικού γίνεσθαι, χωρίς ιδεολογηματικές αποχρώσεις, με μια βιώσιμη προοπτική και με έναν μακροχρόνιο οραματισμό. Δεν πρέπει να υποτιμάμε ούτε τον οραματισμό αλλά ούτε και την στρατηγική και την τακτική.

Υπάρχουν φυσικά και οι σπάνιες εξαιρέσεις, τις οποίες όμως παραδόξως δεν τις αξιοποιούμε. Τελικά υπάρχει η αναγκαιότητα ενός πραγματικού επιχειρησιακού σχεδίου για τους νόμους, για την εφαρμογή τους, αλλά και για την κατάλληλη κατεύθυνση των πόρων και των κεφαλαίων αναπτυξιακά, επενδυτικά, επιχειρηματικά, όπως και στον τομέα της απασχόλησης.

Γιάννης Ζήσης, συγγραφέας
Μέλος της γραμματείας της ΜΚΟ Σόλων
ioanzisis@solon.org.gr

Διαβάστε επίσης:

- Κριτική, αυτοκριτική και ελληνική κρίση
- Ελλάδα, ένα πλεόνασμα και τέσσερα ελλείμματα
- Επιείκεια και θεσμική συνοχή – Το στρατηγικό έλλειμμα της Ελλάδας
- Αυτοκαταστροφική κουλτούρα και Ελλάδα
- Ηνωμένες Πολιτείες Βαλκανίων – Εγγύς Ανατολή και 1821
- Στρέβλωση αγοράς: το ελληνικό και το γερμανικό παράδειγμα

- Πλάγια σκέψη και ηθικός οικονομικός ρεαλισμός
- Ελληνικός οδικός χάρτης εξόδου από την κρίση

Φωτό: Wikimedia

1 Δεκεμβρίου 2010